

JAGETS GESTALTER

Poeten Helga Krook utkommer med två gröna systerböcker, en diktsamling och en essäsamling. I båda prövar hon litteraturen som kunskapsform. Genom att göra bruk av en "gestaltandets poetik", vilken snarare kommer till uttryck som olika röster än som psykologiska tillstånd, lyckas poeten undersöka sådant i historien och minnet som annars blott ger sig till känna som tiggande och tystnad. Läs eller lyssna till Felicia Stenroths recension.

[Lyssna på recensionen? Klicka på pilen.]

*Blumenstraße ligger i
närheten av Feldherrnplatz
Feldherrnplatz ligger i
närheten av träd Träd växer
vid ängar vid Elbe Varje
gren delar sig i gröna blad
och en röd blomma Trädet
tiger Blomman faller Ingen
får ta tystnaden från en
annan Jag tog tystnaden
från mig Satte i stället för
jag och behöll mig: du, hon
och hon och hon och hon
och hon*

Så lyder den andra dikten i Helga Krooks diktsamling *Flod Blad Klänningar*. Jag blir på en gång förtjust i Krooks sätt att skriva Träd som om träden var platser utmärkta på en karta och att dessutom inte skriva ut vilka slags träd. Även om den stora bokstaven signalerar radskifte, kan man också läsa Träd som ett egennamn, eftersom ordet står så nära namnet Elbe. Träd växer vid ängar vid Elbe, en rad lika självklar som sin rytm. Träden är återkommande i Krooks författarskap, parkerna i Berlin i *Grönska träd och träd som ingen ser* (Bonniers, 2009) och så träden som bild för kropp i *Puppe Doll Chrysalis* (Bonniers, 2013) och *Mjök och gator* (Bonniers, 2004). Även i *Flod Blad Klänningar* finns Berlin och träden om våren, och boken är passande nog ljusgrön. Träden här är platser som bär på en historia, men de är också med om saker, betraktar, hör, lyssnar.

Diktsamlingen är som namnet antyder indelad i tre sviter. Den första sviten "Flod" kan läsas som en skrivprocess som tar avstamp i ett jag och sedan mynnar ut i något större, mer kollektivt. Den ovan citerade diktens avslutande rader läser jag som ett sätt att förmå sig skriva om någon annan, genom någon annan, ett slags "gestaltandets poetik": "Satte istället för / jag och behöll mig: du, hon / och hon och hon och hon / och hon". Hur går jag från den personliga upplevelsen till den skönlitterära, hur frångår jag att skriva jag för att istället skriva hon?

**En hörsel är en brunn
Rörelserna på
vattenytan De små
djuren De olika
vattenstånden
samtidigt Jag viskade
till bokstäverna i
mitt namn H och E
L och G och A
Ni är författare nu**

Flod Blad Klänningar ges ut tillsammans med essäsamlingen *Hur många gånger kan en historia dö*, vilken kretsar kring frågan om hur det är möjligt att skriva om förintelsen. Den innehåller läsningar och tolkningar av en rad andra konstnärer och författares bearbetningar av temat (Steve Sem-Sandberg, Aris Fioretos, Nelly Sachs, Susan Hiller, Yael Hironski m. fl.). Diktsamlingen och essäboken fungerar utmärkt åtskilda, men diktsamlingen vinner på att läsas tillsammans med essäboken, då essäernas många frågor kopplade till historia och tystnad, lyssnande och skrivande ljuder och genljuder även i diktsamlingen.

Krook har sedan tidigare behandlat ämnet i sin avhandling *Minnesrörelser* (Autor, 2015), som utgörs av texter skrivna av fem fiktiva författare vars första

bokstav i varje förnamn tillsammans bildar namnet HELGA; ett sätt att hitta en utsägelseposition, försöka skriva, gestalta, eller bearbeta minnen av och berättelser om förintelsen. Greta, Hilde, Elise, Linda och Anja återkommer också både i essäboken (där några av essäerna verkar ha blivit till under samma period som avhandlingen) och i diktsamlingen. Det går alltså att läsa dikten ovan som ett slags skrivandeprocess, där ett subjekt blir många subjekt, ”du, hon / och hon och hon och hon / och hon”. Ett jag låter sig gestaltas av många och dessa jag gestaltar var och en sin egen historia.

**Hur många röster kan en höra
när en skriver hur många
röster kan en skriva hur
många röster kan en höra tiga
när en skriver hur många
talande hur många språk när
musslorna vällde ut ur
kroppen när de sa schizofreni
och menade försvinnande en
familj kan vara en särskild
sorts glömska en tysk familj
kan dela sig i olika sorters
glömska**

I en av essäerna, ”Katakomberna i Stockholm, En dröm i Berlin” berättas om hur Krook under en intervju i samband med avhandlingen får veta att hennes mor har en tidigare okänd faster som fallit offer för det nazistiska ”eutanasiprogrammet. (Krook använder citationstecknen för att markera att det inte handlar om ”ordets ursprungliga, grekiska mening: den goda, milda döden, rätten att avsluta ett liv man finner saknar värdighet”).

I dikten ovan lyder en rad: ”hur /många röster kan en höra tiga” och tigandet är något som finns kvar i hela min läsning. När ett historiskt brott beskrivs, hur många tigande vittnesmål finns det då vid sidan av det som talar? När en dikt talar, hur många tigande dikter finns det då där under? Det är uppenbart att Krook mycket varsamt och noggrant försöker ta sig an dessa svåra frågor, både i essäboken och diktsamlingen. Det är omöjligt att inte läsa dikten ovan utan Krooks biografi i åtanke, även om dikten i sig själv talar sitt tydliga språk.

***Jag såg orden i floden säger Anja
Varje ord hade många sidor
varje sida var ett annat språk***

I diktsamlingens andra svit ”Blad” finns ett han/du och ett jag som talar med varandra genom att skriva. De läser varandra genom brevväxlingar, bilder, böcker. Kanske är det tal om en internetrelation som inte har möjlighet att bli

fysisk, av praktiska eller politiska skäl. Dikterna handlar om att skapa sig själv inför den andre, att bli till genom den andres blick och om att dela en historia utan att ha möjlighet att mötas: ”att han böljade över mig / och det var jag, det var det / avtryck han tryckte av mig / när skuggorna djupnade” Jaget låter sig gestaltas av duet och det skrivna ordet blir relationens gemensamma plats. I dikterna rör vi oss med jaget in och ut ur den botaniska trädgården, en museiutställning, staden, träden och de pågående samtalen som skrivs.

**Du ligger i den botaniska
trädgården överallt, din tunga
i växthusen är bara min
angelägenhet, din rundade
rygg, jag önskar jag kunde
dra fingrarna längs dina gator**

och

**/.../
luftrötter, längst in under
glasskivor, en brud i vitt
herrar i svart, fotografering
vaktelmödrarna blickstill
bruna, ungarna borrar sig in
jättenäckrosen blommar
inte, vi passerade varandra
var aldrig där samtidigt
han hittade mig i en bok
som jag, du, dina
ögonbrynsbågar skyddar
vad jag inte får se, jag har
sovit skrev jag, jag med
skrev du**

Här finns träden som betraktare av relationen: ”Du skriver att du såg / mitt brev singla från / toppen av en hög poppel”. Att se ett ord för första gången under ett blommande körsbärsträd gör trädet till en plats för en gemensam historieskrivning. ”jag läste / ett ord där ute under/ blommorna, det var i ett / brev från dig för flera år sen / jag visste inte hur det uttalades, hemordet, deras / gräddiga rymdrosa”.

**När ett inkapslat korn
förvandlas till vatten
som stelnar till en tunn
skiva som vi håller**

**mellan oss som skuggor
och marken kring oss
bränns**

I "Blad" finns en ton och ett bildspråk som känns igen från tidigare verk, särskilt då Krook skildrar kärleksrelationer. I *Mjolk och gator* skjuts det främmande språket mellan två "som en bricka / som inte tillhörde någon av oss / På brickan lade vi gåvor / men jag sköt tillbaka den nästan tom". I "Blad" håller de två istället upp en skiva mellan sig, språket är ännu tydligare den "enda" platsen för relationen. Det finns en sorg över något ofullbordat i dikterna: "Varje brev är ett misslyckande / Istället för en dikt så säker / att den skyddar sig själv":

**Varje brev är ett misslyckande
I stället för en dikt så säker
att den skyddar sig själv
Är den säker är den inte ett brev
inte en dikt
Skrivs den ut i rymden
kan den uppfångas eller gå förlorad
Skrivs den in i en av gångarna
ska den aldrig försöka nå in
Det finns ingen mitt
Bara för den han älskar
Som han då ska bekämpa från mitten
Är det säkert är det en legend**

I den sista delen "Klänningar" knyts tematiken kring levande och döda, tigande och talande ihop med diktsamlingens första del. Klänningen är det skal den döda stiger ur, "Varje klänning sin egen tid, sitt eget ljus" men också den roll, de konventioner som sänks ned över oss, "han virar långsamt försiktigt upp ståltråden / i nacken på hennes klänning". Kvinnorollen, modersrollen, könsrollen, men också det historiska perspektivet där en klänning symboliserar ett liv, en historia, eller en behållare som rymmer själen. "Hon har stigit ur sin klänning, en av dem / som ligger lämnade har förstorats, hängts upp ovanför / Man ser den ändå inte nästan / bara mörkret inuti den efter henne / hon måste ha flugit ur den medan klänningen ännu sprang". Den lite slitna bilden av en marionett som hålls upp av trådar som styrs av någon annan används också: "Marionetten säger att gränsen / för kroppen är dragen på en helt annan plats".

Två av dikterna i "Klänningar" har blivit till genom bearbetning av texter från en hemsida för mönsterkonstruktion skrivna av signaturen "Lilith" får jag veta i en not i bokens slut. Det förklarar ett skifte i ton, som jag under läsningen reagerar på och kanske inte är alldeles förtjust i. "Lilith"s enkla tilltal står i för stor kontrast till Krooks avancerade bildspråk: "Ta dockans mått och

konstruera grundmönstret till livet / byt färg på pennan emellanåt / försegla kanterna”. Här lyckas inte orden bli bilder, utan stannar kvar i det konkreta, även om jag förstår att Krook tänker sig att instruktionerna ska fungera som bilder för något större.

Jag tänker återigen på vad jag tidigare kallade för ”gestaltandets poetik”, det vill (lite förenklat) säga när Krook genom att använda sig av en historia eller person, omvandlar historien/personens röst till en egen, diktens, röst – detta behöver inte vara fråga om framskrivandet av ett psykiskt tillstånd, utan kanske snarare ett arbete med vissa språkliga parametrar. Det är en praktik som inte låter sig förklaras, det finns ingen tydlig formel som gör att den litterära rösten direkt blir till en som går att lita på. Den blir inte genast diktens röst. Och i fallet med ”Lilith” sker den här rörelsen, från ”jag” till ”hon till hon till hon”, inte i tillräckligt stor utsträckning. ”Lilith”s språkliga temperament finns redan och låter sig inte omvandlas till diktens röst. Kanske har det med lager att göra, att ingenting mer ligger där under dikten och tiger. I de övriga dikterna är bilden av klänningen nämligen något långt mer mångtydigt. Den kan omsluta många röster, historier och öden.

Essäboken, *Hur många gånger kan en historia dö* hanterar de här frågorna på ett mycket intressant sätt, genom att också själv tänka över vad som låter sig göras (och inte) med hjälp av litteraturen. Med undantag för några få dikter lyckas *Flod Blad Klänningar* väl med ”gestaltandets poetik”. Liksom floden i dikten nedan som är en spricka som visar ett mörker, och som också blir en språngbräda, blir en stad, ett blomblad, en kropp, en sten med bara en bokstav:

**En flod är en spricka i leran som visar
mörkret inunder, alldeles stilla
Som vore mitten av landet en stad
ringlande gränder ut från centrum
ett blomblad
armar som breder ut
ett kvarter
en sten med bara en bokstav
som kan vara en flod, du
medan fårorna mynnar rakt upp i mörkret
eller strandar i en sjö i den ljusaste delen av landet**

Hur många gånger kan en historia dö, essäer
Korpen, 2020

Författarfoto: Karl Gabor (originalfotot är redaktionellt bearbetat)